

ТАЈНИ ПРОЦЕП

Тајна руског човека је у томе што он има процеп. Или – рупу. Или отвор, уколико прибегнемо морској терминологији. У сваком случају, јасно је да у њему апсолутно нема херметичности. Нема разумевања себе као целине, као потпуне, довршене форме. Где је процеп тамо је и раздвојеност, сломљеност, опустошеност. Звук је, уколико кврцнемо, туп, чудан, пригушен, тајанствен. Целовита ствар не изазива толико недоумица. Она постоји. Лоша или добра, она постоји, и то је то. А овде: ко је разбио? Када? Са којим циљем? Или је одувек тако, природно – са процепом? Умориш се одговарајући. Још горе, измучиш се спасавајући. Ако је са процепом, ако је са отвором, онда сигурно тонеш. Рус је вечити дављеник. Међутим није утопљеник. У суштини, он је дављеник који се неће утопити. У извесном смислу он је водени дух који још није научио да плива. Бацају му појас са спасавање, паника, хватају га за косу, са муком га извлаче на обалу. Положише га, сада му дају вештачко дисање. Рус је стидљив. Непријатно му је што се бакћу око њега. Срамота га је што је наг, лоше обријан и није нимало естетски призор. Њему се не допада када се он не допада. Устеже се, постајући неповерљив, агресиван. Нећеш из њега извући речи захвалности. Он има напету, кисело-горку ауру.

Након краћег лежања на песку, придиже се, мутним погледом прелази преко спалица и споро, мрзовољно, непоколебљиво улази у воду. Како би се поново давио и мучио. Прикрада се неочекивана претпоставка: па он је, ђубре једно, пијан! Није немогуће. Мада, можда је и трезан. Не ради се о томе. Суштина је да он има процеп – озбиљан алиби лудака.

Са процепом је немогуће живети нормално. Са процепом је немогуће приљежно радити, мислити на свакодневицу, заснивати породицу, куповати свилене кравате. Са процепом нећеш изградити раван пут, нећеш постати апотекар. Процеп се може сакрити, попут животињског репа, ставивши га међу ноге. Процеп, у најгорем случају, може да се залепи. Али ће звук ипак бити другачији: пригушен и тајанствен. Можеш се само претварати да је све у реду. Бити лукав и претварати се. Свеједно, претварао се ти или не, ко зна одакле таква неодољива жеља да кидаш и прљаш тапете!

Процеп је велика предност руског човека. У то да је он најбоље од онога што је створио Бог, Рус, чак и најскромнији и најмекши, укључујући Чехова, никада није сумњао. У то да је говно, такође, ни најмање није сумњао. Читава руска филозофија обамирала је пред таквом неочекивано-непредвидивом поларношћу. Читава руска књижевност одушевљавала се ширином свог јунака. Странци су се такође чудили у блаженом незнању. А како они и да схвате када је код њих све херметички затворено, кад немају ни процепчића?

Погледаш Руса оштрим погледом. Погледа он тебе оштрим погледом. И све је јасно, и никакве речи нису потребне. Ето шта је са странцем немогуће. Тако је разумно сматрао

Василије Розанов почетком XX века. Кроз процеп се руска душа види голим оком. Можеш је додирнути прстом или чак заголицати. Када се руска душа смеје од голицања, смех одјекује читавом Ивановском улицом. Руска радост је продорна, грчевита и често прелази или у ридање, или у тучу. Занели се у голицању. Руске песме су такође грчевите. Тешке и жалосне. А руске бајке су или сладуњаве, или изузетно циничне. У њима се презиру ум и рад. Тамо тријумфују подвала и чудо. Тамо влада кнез – Иванушка-будала. Он не трпи своју браћу, марљиву фолклорну интелигенцију.

Теологе са разлогом привлачи руски човек: он је метафизичан, из њега вири мистична супстанца душе, попут марамице из џепа. Уз сву своју обредну помпезност руско православље је такође са процепом. Уз све своје, захваљујући бојама, задивљујуће упечатљиве средњовековне иконе, оно је црно-бело, не зна за нијансе. Оно је налик на спуштени точак. Добро лежи, лоше тера. Седећи на том точку дивно је посматрати звездано небо и размишљати о руском гостопримству. Вероватно је вотка једина света вода која, колико год се борио са њом, није ишчезла у древној Русији. Дивно је не ићи никуда.

Кроз процеп руска душа непосредно посматра свет, не прибегавајући помоћи баналног људског ока, и директно разговара са Богом. То је јединствено искуство. Не са тачке гледишта вечности, већ процепа. То искуство је добро руске културе. Срећа и понос. Прошле и будуће. Она никада неће остати без посла. За разлику од неумесне руско-совјетске цивилизације.

Цивилизацијски Руси су увредљиви имитатори, обузети парадоксалном мишљу о томе да су они изумели све, пре и боље од других, али су их на тржишту идеја покрали Јевреји и странци. Рани Чехов има хумористичку приповетку у којој се руски ум пореди са француским.

„Руски ум је проналазачки ум!“, размишља његов јунак. „Само, наравно, не дају му простора, а и он не уме да се хвали... Изуме нешто и поломи или пак да дечици да се играју, а ваш Француз изуме некакву глупост и дере се да га читав свет чује. Ономад је кочијаш Јона од дрвета направио човечуљка: повучеш ли тог човечуљка за кончић, он начини некакву непристојност. Међутим, Јона се не хвали.“ А ево, ако се узме мој породични пример, испада да мој далеки тајанствени рођак Петров није изумео некакву непристојност, већ радио, и то пре Марконија. За то у Русији зна сваки школарац. И ја сам такође, наравно, убеђен у то.

Француски путник, Маркиз де Кистин, који је написао књигу *Русија 1839. године*, уочио је да невоља Руса није у томе што имитирају Европу, већ у томе што је имитирају лоше. Сто педесет година након Кистинове књиге руска душа, као и пре, никако да се определи: ко је она – Европљанка, Азијаткиња или нешто сасвим посебно? Најбољи руски умови ломе главе над тим питањем. Заправо, руска душа је архаична. Она се плаши свега „туђе“. Чини јој се да ће све то „туђе“, измишљотина страних чаробњака, њој одузети невиност. Никакве политичке новости је неће поколебати: она се покоравала сили и презире слабост. Она је монархисткиња, а не плуралистичкиња. Она је слободна у свом првобитном ropству.

Процеп је основни узрок исконског руског незадовољства, неутољивости, непробирљивости, захтевности и лењости. Најбољи митски лик руске душе је спахија Обломов.

Он је лепо и исправно преспавао читав живот. Покушао је да се заљуби, није му пошло за руком. Љубавна енергија је отишла кроз процеп. Кроз процеп одлази сва животна енергија. У процепу се сакупља све ђубре света. Да би се енергија сачувала, треба дуго спавати. Руској души је неопходан мир. Руска душа никада не проналази мир.

Земљораднички народ, што је малтене пре хиљаду година напустио нежно сунце Кијева разореног после степских најезда и отишао у бездан североисточне тајге, није ни слутио да ће се тамо, у мочвари, родити нова заједница изузетно изолованих људи – са рањивим душама – што пате од својеглавости климатских услова, поганог тла и мучне принудне зимске доколице. Испоставило се да је историчар Кључевски, који није дочекао бољшевичку револуцију, био прецизнији од Достојевског, не обративши пажњу на саборност и колективизам руске душе, већ на њену дубоку усамљеност: „...прави Рус боље ради сам, када га нико не гледа, и с муком се навикава на сложну акцију заједничких снага. Он је заправо затворен и опрезан, чак бојажљив, вечито лукав, недружељубив, бољи кад је сам него са људима, бољи на почетку посла, када још није сигуран ни у себе ни у успех, и гори на крају, када већ постигне неки успех и привуче пажњу: несигурност у себе побуђује његову снагу, а успех је срозава.“

Нестрпљиви недоучењак и суптилни политичар Лењин, не схвативши Кључевског, претворио је руску револуцију у дугорочну патњу руске душе. Али ко ће заиста почети да се расправља око тога како је комунистички идеал био у великој мери сазвучан „располућеној“ руској свести? Како је Маркс само повод, а не и праузрок те страсти према уравниловци и завидној злоби према имућнијем сабрату која цеди средњеаритметички руски карактер својом „порозном“ ентропијом?

Нечувене промене данас размекшавају руске умове. После Петра Првог и Александра Другог по трећи пут у руској историји указује се прилика да се искочи из мочваре. Трећи покушај у току три века. Последњи. Скачите, ђаволи!

Зар ће процеп попут ране да се стегне?

Једног хладног мартовског јутра причљиви чича, таксиста у годинама, возио ме је на међународни аеродром Шереметјево. Сазнавши да летим за Париз, питао ме је са великим интересовањем:

„А је л’ тачно да у Паризу сви носе беле панталоне?“

Учинило ми се да обојица губимо разум. Већ по ко зна који пут мука ме хвата од сличних глупости и плаше ме нови планови Европе, руска интелигенција која посматра игре парламента, московска и лењинградска омладина која сада расте без икаквог партијског назора, плаше ме Кавкасци, Литванци и сви ми са њима заједно. Кроз процеп је ишчилела читава хрпа времена.

Сат поново показује руску вечност. Поверљива, лукава, запуштена душа, сањајући о доларима и Стаљину, весело ме посматра кроз процеп. Нема разлога ни за какво очајавање.

(Са руској превела **Мелина Панаојовић**)